

Andrzej Bryk*

**ANDRZEJ PIELECKI:
ZMIANY POSTAW MŁODZIEŻY
WOBEC OSÓB NIEPEŁNOSPRAWNYCH,
WYDAWNICTWO UMCS, LUBLIN 2013, 210 SS.**

Autorem recenzowanej przeze mnie książki *Zmiany postaw młodzieży wobec osób niepełnosprawnych*, której tematyka porusza niezwykle popularny i bardzo ważny, szczególnie współcześnie, z uwagi na powszechnie cenione zasady równości, równouprawnienia, przeciwdziałania dyskryminacji problem niepełnosprawności, jest Andrzej Pielecki. Jest on znanym badaczem, pedagogiem i dydaktykiem, a jego praca naukowa jest silnie związana z Uniwersytetem Marii Curie-Skłodowskiej. Ta sama uczelnia jest również wydawcą książki Pieleckiego, której zrecenzowania podjął się prof. dr hab. Zbigniew Tarkowski. Osoba badacza jest znana w świecie nauki z publikacji naukowych, takich jak chociażby wydane po polsku: *Wielkowiekowość aktywności i aktywizacji*, *Problemy pedagogiki specjalnej w okresie przemian społecznych*, *Aktywność dzieci i młodzieży*, *Nauczanie niewidzących w klasach 4–8*, czy publikacji w języku angielskim, takich jak: *The education of gifted and talented children in Poland*, *Student teachers in special education and their readiness to work with gifted and talented children*.

Praca naukowa *Zmiany postaw młodzieży wobec osób niepełnosprawnych* jest próbą odpowiedzi na pytanie, czy programy edukacyjne w istocie wpływają na zmiany postaw społecznych uczniów gimnazjum wobec osób niepełnosprawnych. Posiłkując się sformułowaniem zaczerpniętym z recenzji profesora Z. Tarkowskiego: „Jądem publikacji są wyniki eksperymentu pedagogicznego, który jest przeprowadzany stosunkowo rzadko, mimo że jest to podstawowa metoda badań naukowych”. Badania naukowe przeprowadzone w jednym z lubelskich gimnazjów nie są jednak jedynym przedmiotem opracowania. Pielecki, ba-

* Instytut Socjologii, Wydział Socjologiczno-Historyczny, Uniwersytet Rzeszowski, al. Rejtana 16 C, 35-959 Rzeszów, e-mail: andrew8751@wp.pl

dając problem niepełnosprawnych osób we współczesnym społeczeństwie, znaczną część opracowania poświęca wielowymiarowości niepełnosprawności, sposobom jej definiowania i ewolucji, a także ludzkim postawom wobec takich osób i zmianom, jakie w następstwie rozmaitych czynników i czasu zachodzą w kontekście pojmowania niepełnosprawnych i przyjmowania odpowiednich postaw i zachowań wobec nich.

Książka Andrzeja Pieleckiego *Zmiany postaw młodzieży wobec osób niepełnosprawnych* składa się z pięciu rozdziałów, przy czym dwa pierwsze mają charakter typowo teoretyczny, trzeci zawiera cel, problematykę, metody, techniki i narzędzia badawcze, a ostatnie dwa prezentują wyniki badań przeprowadzonego eksperymentu.

W rozdziale pierwszym zatytułowanym *Wielowymiarowość niepełnosprawności* przedstawiono złożoność zjawiska niepełnosprawności, które zostało poddane badaniu. Szczególna uwaga została zwrócona na ewolucję pojęć, tj. zdrowie, choroba, niepełnosprawność oraz modele niepełnosprawności. W zakresie pierwszego terminu przełom w definiowaniu nastąpił w 1948 roku, kiedy Światowa Organizacja Zdrowia nie rozpatrywała zdrowia w perspektywie choroby, tylko sformułowała własną definicję, zgodnie z którą: „Zdrowie jest pełnym dobrostanem fizycznym, psychicznym i społecznym, a nie tylko brakiem choroby lub niedomagania” (s. 13). Definicja zdrowia jest z kolei zaczerpnięta od Tadeusza Majewskiego i określa chorobę jako reakcję organizmu na wpływ czynników chorobotwórczych, która przejawia się w zaburzeniach funkcjonowania i współdziałania narządów. Postrzeganie niepełnosprawności ulega zmianie wraz z postępem wiedzy na jej temat oraz rozwojem rehabilitacji. Stąd też A. Pielecki przytacza całą paletę sposobów definiowania tego, jak się okazuje, bardzo wielowymiarowego i złożonego problemu. Ze względu na wielki autorytet w badanej problematyce warto odnieść się do ustaleń Stanisława Kowalika, który w celu zdefiniowania niepełnosprawności zajmuje się pojęciami: „sprawność” i „pełnosprawność”. Pierwsze pojęcie charakteryzują trzy poziomy funkcjonowania człowieka: 1. sprawność człowieka; 2. sprawność psychologiczna; 3. sprawność społeczna grupy, do której należy konkretna osoba. Natomiast drugie pojęcie – idąc za Kowalikiem – jest ujmowane jako pełna sprawność jednostki na poziomach: biologicznym, psychologicznym i społecznym. W zakresie modeli niepełnosprawności Pielecki skoncentrował się, przy całej paletce rozmaitych terminów zaczerpniętych od polskich i zagranicznych badaczy, na trzech zasadniczych modelach, a mianowicie: indywidualnym, społecznym i biopsychosocjalnym.

Drugi rozdział – *Postawy wobec osób niepełnosprawnych* przedstawia ewolucję pojęcia „postawa”. Jego genezy należy upatrywać w twórczości Herberta Spencera i Aleksandra Baina z początku XVIII w. Jedna

z ważniejszych definicji omawianego terminu, wzorując się na ustaleniach wybitnych socjologów Floriana Znanieckiego oraz Williama Thomasa, utożsamia postawę z cechą psychiczną, która łączy jednostkę ze światem społecznym. Ponadto autor w kolejnych podrozdziałach porusza tematykę konstytuujących atrybutów postaw oraz czynników i mechanizmów zmiany postaw wobec osób niepełnosprawnych. Na uwagę zasługuje chociażby klasyfikacja postaw według dwóch grup: pozytywnej i negatywnej oraz kryteria ich oceny, wśród których wyróżniono: myśli oceniających osoby niepełnosprawne – kategoria oceny; reakcje na wygląd osoby niepełnosprawnej – kategoria poznania; myśli dotyczące stosunków społecznych z osobą niepełnosprawną – kategoria stosunków społecznych (s. 51). Trzeba również zauważyć, że analizie doktora z UMCS-u zostały poddane zagadnienia związane ze zjawiskiem stereotypów i uprzedzeń oraz zachowań, poglądów i zmiany zachowań osób zdrowych względem niepełnosprawnych.

Kolejny z rozdziałów, jak sama jego nazwa wskazuje traktuje o metodologii badań społecznych przeprowadzonych przez A. Pieleckiego. Zgodnie ze słowami autora prezentowane badania opierają się na trzech założeniach badawczych: 1. postawy wobec niepełnosprawnych można modyfikować np. przez wychowanie; 2. postawy wobec niepełnosprawnych można zmieniać przez wzbogacanie wiedzy na ten temat; 3. zgodnie z założeniem o przyjęciu w pracy definicji strukturalnej zmiany – postawy polegają na modyfikacji jej elementów (s. 69).

Celem podjętych przez Pieleckiego badań przeprowadzonych na grupie 228 uczniów Gimnazjum nr 15 w Lublinie, podzielonych na grupy eksperymentalne i kontrolne, była próba oceny efektywności programu edukacyjnego w modyfikowaniu postaw społecznych uczniów niniejszej szkoły wobec osób niepełnosprawnych. Ów program, o którym mowa, to tzw. KPON, czyli „Program Kształtowania Postaw wobec Osób Niepełnosprawnych”. Celem realizowanego projektu było redukcjonowanie uprzedzeń w wyniku oddziaływania na jednostkę przez wzbogacanie wiedzy i odgrywanie ról. W działaniach eksperymentalnych KPON-u wykorzystano technikę ankietową, a zastosowanymi narzędziami badawczymi były: *Kwestionariusz wiedzy na temat osób niepełnosprawnych* (składał się z 35 zadań o charakterze zamkniętym i dotyczył wiedzy o osobach niewidomych, z uszkodzeniem słuchu, z niepełnosprawnością intelektualną, osób słabowidzących i z niepełnosprawnością ruchową); *Dyferencjał semantyczny* (idąc za J. Czapińskim: „dyferencjał, ponieważ znaczenie pojęcia jest określone przez jego miejsce na różnych wymiarach; semantyczny, ponieważ dotyczy znaczenia”); *Test zadań niedokończonych* (składał się z 24 początków zdań wymagających dokończenia); *Skala postaw wobec*

osób niepełnosprawnych – PWON (wykorzystywała technikę zwaną metodą sumowych ocen, której twórcą był Likert); *Kwestionariusz status społeczno-ekonomiczny rodziny*.

W podrozdziale *Dobór i charakterystyka badanych grup* szczegółowo opisano badania przeprowadzone wśród uczniów pierwszej i drugiej klasy gimnazjum. Z listy klas funkcjonujących w gimnazjum wylosowano: jedną klasę pierwszą oraz jedną drugą, które stanowiły tzw. grupę eksperymentalną A1. Następnie tą samą metodą dołosowano jeszcze dwie grupy eksperymentalne (A2 i A3) oraz grupę kontrolną. Dla pierwszej grupy wylosowano program umożliwiający objętym nim uczniom gimnazjum kontakty z niepełnosprawnymi rówieśnikami. Druga grupa z kolei brała udział w programie polegającym na doznawaniu przez badanych ograniczeń, jakich doznają na skutek upośledzeń niepełnosprawni. Trzecia grupa wylosowała projekt edukacyjny wykorzystujący projekcje filmowe ukazujące problemy osób niepełnosprawnych.

W kolejnym, czwartym rozdziale – *Postawy młodzieży wobec osób niepełnosprawnych – analiza wyników badań przeprowadzonego eksperymentu* autor skupia się na rezultatach swojej pracy (i nie tylko, bo w realizacji badania pomocy udzielili uczestnicy seminariów magisterskich prowadzonych pod kierunkiem doktora A. Pieleckiego). Największą efektywność wzrostu wiedzy o osobach niepełnosprawnych w ramach programu KPON uzyskano w odniesieniu do osób z niepełnosprawnością sensoryczną, tzn. niewidomych, z uszkodzonym słuchem i słabowidzących. Natomiast mniejszą efektywność zaobserwowano w przypadku wiedzy o osobach z niepełnosprawnością ruchową i intelektualną.

W zakresie badania komponentu emocjonalnego postawy stwierdzono, że przeprowadzony w grupie eksperymentalnej program edukacyjny przyczynił się do pozytywnej zmiany postaw uczniów gimnazjum wobec osób niepełnosprawnych. W obrębie komponentu behawioralnego natomiast bardzo istotne jest porównywanie wyników badań uzyskanych przez grupy eksperymentalną i kontrolną w początkowym i końcowym etapie badań. Konkluzje, jakie wynikają ze zmian w zakresie komponentu behawioralnego, dowodzą, że zamiar pozytywnego zachowywania się wnioskowany na przykład na podstawie zdań niedokończonych, jak: „kiedy dowiaduję się, że ktoś jest niepełnosprawny...”, „uważam, że można pomóc dziecku niepełnosprawnemu przez...” jest wynikiem podjętych działań eksperymentalnych.

Rozdział ostatni – *Zmiany komponentów postaw wobec osób niepełnosprawnych pod wpływem zrealizowanego programu edukacyjnego KPON* prezentuje wyniki badań uzyskane przy zastosowaniu analizy wariancji jednowymiarowej (ANOVA). Zgodnie z nimi najbardziej efektywnym sposobem udostępniania wiedzy na temat osób niepełnospraw-

nych dla uczniów gimnazjum są programy edukacyjne wykorzystujące projekcję filmową. W świetle badań A. Pieleckiego najmniej skuteczne natomiast są kontakty gimnazjalistów z niepełnosprawnymi rówieśnikami. Zmiany wiedzy o osobach niepełnosprawnych w tym rozdziale zostały przedstawione na przykładach osób zarówno z niepełnosprawnością fizyczną, jak i intelektualną.

Wyniki badań przeprowadzonych w jednym z lubelskich gimnazjów przez doktora A. Pieleckiego współpracującego w pracy naukowej z grupami seminaryjnymi znajdują, co należy mocno podkreślić, potwierdzenie w rezultatach prac innych badaczy, jak: Lazar, Gensley i Orpet. Również wyniki wzrostu poszczególnych komponentów postawy (wiedza, komponent emocjonalny i behawioralny, ogólny wskaźnik postaw wobec osób z niepełnosprawnością) są porównywalne chociażby z rezultatami badań naukowych A. M. Sękowskiego czy B. Oszustowicza.

Eksperyment pedagogiczny, który jest istotą niniejszej pracy naukowej, dowodzi, że spośród badanej grupy 288 uczniów gimnazjum poziom wiedzy na temat osób niepełnosprawnych najbardziej wzrósł w grupie A3 realizującej program polegający na uczestnictwie w wizualizacjach filmowych na temat niepełnosprawnych. Taki wynik badania wydaje się wynikać ze znaczącego oddziaływania mediów masowych na postawy, szczególnie młodych osób, jakimi są niewątpliwie uczniowie pierwszych i drugich klas gimnazjum. Przytaczając J. Izdebską, trudno się nie zgodzić z opinią, że środki masowego przekazu stają się instytucjami wychowawczymi oddziałującymi na postawy dzieci i młodzieży znacznie silniej niż wzory i modele przekazywane w tradycyjny sposób przez wychowawców w szkołach (s. 176).

Praca *Zmiany postaw młodzieży wobec osób niepełnosprawnych* zawiera jednak nie tylko badania naukowe, ale niezwykle bogatą część teoretyczną, która jest przedstawiona w rozdziałach pierwszym i drugim. Autor przytacza zróżnicowaną, wieloaspektową terminologię zasadniczych pojęć związanych z tematem badania, jak: niepełnosprawność, pełnosprawność, zdrowie, modele niepełnosprawności, postawa, etc. W większości z prezentowanych definicji ukazuje ich ewolucję, sięga po rozmaite źródła ich występowania i odnosi się do polskich oraz zagranicznych autorów badawczych w tej dziedzinie. Na duże słowa uznania zasługuje bogactwo literatury przedmiotu, z której badacz czerpał. Przypomnę tylko, że A. Pielecki podczas prac nad recenzowaną przeze mnie książką korzystał z 234 pozycji bibliograficznych.

Po głębokim studium teoretycznym Pielecki przechodzi do metodologii badań, a następnie prezentuje wyniki przeprowadzonego eksperymentu pedagogicznego, którego realizacja była dla niego o tyle prostsza, że sam jest z wykształcenia pedagogiem i współpracuje z młodzie-

żą z pewnością jest jego silną stroną. W całej strukturze pracy zachowano odpowiednie proporcje pomiędzy poszczególnymi rozdziałami, a największa uwaga słusznie została poświęcona analizie przeprowadzonego badania oraz interpretacji zmiany komponentów postaw wobec osób niepełnosprawnych pod wpływem zrealizowanego programu edukacyjnego KPON. Słowa uznania należy skierować pod adresem A. Pieleckiego za zastosowanie wielu parametrów statystycznych (średnia arytmetyczna, odchylenie standardowe, liczebność, poziom istotności statystycznej), testów statystycznych (test t-Studenta) czy analizy wariancji jednowymiarowej zwanej ANOVA.

Książka A. Pieleckiego *Zmiany postaw młodzieży wobec osób niepełnosprawnych* stanowi istotny wkład w problematykę niepełnosprawności i jest doskonałym przykładem badań przeprowadzonych na młodzieży gimnazjalnej. Prezentuje przy tym nowy, ciekawy sposób spojrzenia na problem osób niepełnosprawnych oczami młodzieży. Z uwagi na stosunkowo mały dobór próby, ponieważ badania zostały ograniczone do grupy 228 uczniów losowo wybranych z całej liczby uczniów pierwszych i drugich klas i zawężenia ich do jednej szkoły – Gimnazjum nr 15 w Lublinie, trudno byłoby odnieść ich wyniki do całej populacji gimnazjalistów w Polsce. Niemniej rzetelność i profesjonalizm w prowadzonych eksperymentach niewątpliwie każą zarekomendować recenzowaną książkę szerokiej grupie odbiorców od młodzieży szkół i uczelni, poprzez pedagogów i nauczycieli, aż do naukowców zajmujących się niniejszą problematyką i nie tylko.